

МІСЦЕ СЕКТОРА КУЛЬТУРИ В ДЕРЖАВНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Повномасштабна війна посилила увагу суспільства до сектора культури в контексті безпекових питань, адже ворог використовує свою культурну галузь як інформаційну зброю для ведення війни, паралельно руйнуючи українську культурну спадщину та вбиваючи професіоналів зі сфери культури. Водночас, питання культури потребує також великої уваги в контексті відновлення української економіки, адже відповідний сектор економіки має потенціал для запровадження інновацій, інвестицій, розвитку креативного підприємництва, місцевого розвитку, зростання ВВП тощо. Однак, проведений нами аналіз вказує, що сектор культури має недостатню увагу в державній економічній політиці України під час війни.

Відкриті дані щодо публічних видатків на сектор культури вказують, що війна змусила обмежити державні видатки на культуру та мистецтво (код видатків 0820 відповідно до Функціональної класифікації видатків та кредитування бюджету). У 2021 році відповідні видатки зведеного бюджету становили майже 24 млрд грн (7,3 млрд грн державного бюджету та 16,7 млрд грн місцевих бюджетів) [3]. Після початку повномасштабної війни відповідні видатки становили 18,9 млрд у 2022 році (4,3 млрд грн у державному та 14,6 млрд грн у місцевих) та 21,2 млрд грн у 2023 році (4,5 млрд грн у державному та 16,8 млрд у місцевих). В результаті, відношення відповідних видатків до ВВП скоротилося з 0,44% у 2021 році до 0,36% у 2022 та 0,32% у 2023 (див. Рис. 1). Таким чином, сектор культури сьогодні недофінансовується з боку держави.

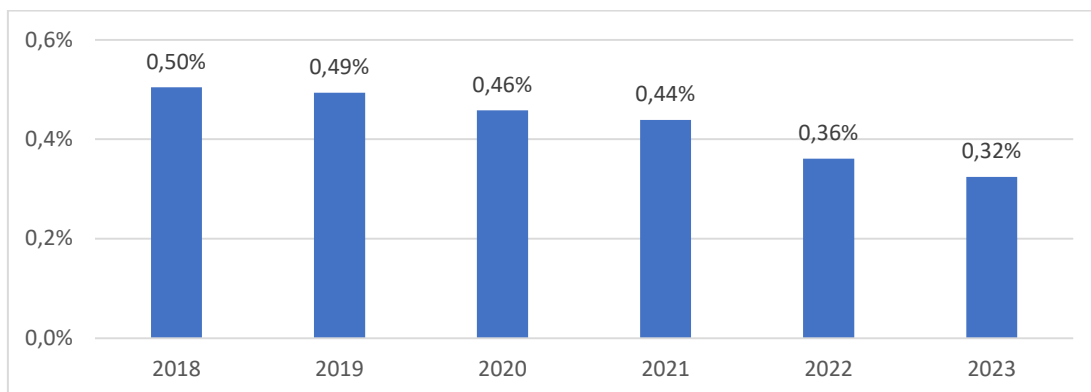

Рис. 1. Показник відношення видатків зведеного бюджету до ВВП у 2018 – 2023 роках, %

Джерело: власні розрахунки на основі Open budget (Державний веб-портал бюджету для громадян), Держстат України

Важливість сектора культури для економіки України підкреслюють результати низки досліджень. Наприклад, дослідження Інституту економічних досліджень та політичних консультацій встановило, що частка культурного сектору (за КВЕД Секція R Мистецтво, спорт, розваги і відпочинок) в 2018 році становила 0,6% ВВП [2]. Згідно з підрахунками на основі методології ЮНЕСКО у 2014 році культурний сектор приносив для України щонайменше 4,04% ВВП [4]. За даними дослідження Київської школи економіки 2021 року, сектор креативних індустрій (до якого включили також і культурний сектор) приносить майже 4% доданої вартості [5]. Тобто за різними оцінками частка культурного сектору (за різними класифікаціями) становить від 0,6% до 4% ВВП. Таким чином, невідповідно, що впродовж останнього десятиліття питання розвитку культури виходило поза межі гуманітарної політики та опинялися у фокусі економічної. Це відбувалося зокрема завдяки підтримці західних донорів, які фінансували значну частину подібних досліджень.

Вагу сектора культури також підтверджують дані про його втрати від війни. За оцінками

Світового банку, загальні втрати сектору культури та туризму досягнули 19,6 млрд дол. США станом на кінець 2023 року, включно з втраченими доходами (або майже 4% від загальних втрат України). При цьому руйнування оцінюються на рівні 3,5 млрд дол. США, в т. ч. майже 2,6 млрд – це пошкодження об'єктів культурної спадщини. Решта суми стосується власне пошкоджень бізнесів з культурних та креативних індустрій, туризму. За оцінкою експертів, відновлення сектору буде вимагати 8,9 млрд дол. США [1]. Тобто сектор культурних та креативних індустрій разом з дотичними галузями (як туризм) потребуватиме значного обсягу інвестицій. При цьому маємо на увазі, що станом на листопад 2024 пошкодження, втрати та відповідно потреби для відновлення вже мають бути значно більшими, зважаючи на активні бойові дії, продовження повітряних атак проти українських населених пунктів.

Також ми маємо звернути увагу на формальні пріоритети держави в цій сфері. Питання культури та економічного розвитку перебуває у фокусі декількох стратегічних документів, які повинні визначати курс розвитку країни. Головним стратегічним документом щодо економічної політики досі залишається «Національна економічна стратегія на період до 2030 року» (НЕС), затверджена Кабінетом Міністрів України в березні 2021 року [7]. Питання сектору культури розглядається в рамках Напрямку 14 «Креативні індустрії та індустрія гостинності», одного з пріоритетних для розвитку українського економіки. НЕС частково окреслює проблематику сектора культури та креативних індустрій. Зокрема НЕС вказує, що в Україні були низькі витрати населення на культуру, застарілі управлінські та бізнес-моделі культурних установ, занедбаний стан культурної спадщини, низька залученість професіоналів з галузі в впровадженні культурної політики та ін [7]. Окремі проблеми могли б таргетуватися на державному рівні, хоча війна внесла негативні корективи в можливості імплементації документу в цілому.

Український уряд також адаптував Цілі сталого розвитку до 2030 року, затверджені ООН у 2015 році, з урахуванням національної специфіки [11]. Питання культури включено до Цілі 11 «Сталий розвиток міст та громад», зокрема такі завдання як:

- 11.3. Забезпечити збереження культурної і природної спадщини із залученням приватного сектору;
- 11.6. Забезпечити розробку і реалізацію стратегій місцевого розвитку, спрямованих на економічне зростання, створення робочих місць, розвиток туризму, рекреації, місцевої культури і виробництво місцевої продукції [11].

Тобто сектор культури визначено важливим елементом сталого розвитку міст та громад. Місцева культурна спадщина є одним з факторів, які можуть сприяти місцевому розвитку через туризм, виробництво локальної продукції тощо.

Весною 2024 року КМУ затвердив План для реалізації програми Ukraine Facility, який є основою для надання фінансової підтримки Україні від Європейського Союзу на 2024 – 2027 роки [6]. Робота над цим планом вказує, що питання культури через вплив війни дещо відійшло на задній план. В проєкті плану спочатку не було відповідних пріоритетів та завдань, однак вони з'явилися після тиску громадськості [9, 10]. Затверджений документ вказує, що розвиток культурного сектора є нагальним для України. Окрім цього, одним з індикаторів виконання Плану в першому кварталі 2025 року Плану України є затвердження Стратегії розвитку культури до 2030 року [6]. Як результат, у вересні 2024 року Міністерство культури та інформаційної політики оголосило, що розпочалася робота над цим Стратегічним документом. Важливо, щоб новий документ, окрім культурних, освітніх та інших питань, окреслював вектори економічного розвитку сектору, що важливо для економічного розвитку цілої країни.

Також український уряд завдяки підтримці донорів працює на оновленні Експортної стратегії. Потрібно зауважити, що вперше експортну стратегію Україна отримала у 2017 році після тривалої роботи за підтримки донорів [8]. Вже тоді сектор культури увійшов до фокусу поліси мейкерів через визначення креативних індустрій одним з пріоритетних секторів для розвитку експорту. Зокрема Експортна стратегія 2017 року включала до сектору креативних індустрій культурну спадщину (бібліотеки, музеї, виставки тощо), традиційну культуру (творчі ремесла, фестивальна, декоративно-прикладне мистецтво), образотворче мистецтво, культурні послуги. Однак така увага була більше декларативною, оскільки план заходів до Стратегії не

включав відповідних кроків. Тому важливо, щоб новий документ враховував подібні заходи більшою мірою.

В підсумку, ми бачимо, що питання розвитку сектора культури в різній формі представлено в декількох стратегічних документах України. Водночас ми бачимо, що після повномасштабної війни скорочують державні видатки на культуру та мистецтво, а питання розвитку сектору залишається в тіні інших потреб. Зважаючи на це, важливо зберігати фокус державної політики на секторі культури при розробці нових стратегічних документів, а також шукати джерела фінансування для імплементації відповідних заходів.

Список використаних джерел

1. Ukraine - Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3) : February 2022 - December 2023. World Bank Group. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099021324115085807/p1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a>
2. Ангел Є. Бураковський І.В. та ін. Економічна привабливість української культури. Аналітична доповідь. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Київ, 2019 http://www.ier.com.ua/files/publications/Special_research/2019_UCF_report_full.pdf
3. Державний веб-портал бюджету для громадян <https://openbudget.gov.ua/>
4. Індикатори впливу культури на розвиток ЮНЕСКО. Короткий аналітичний огляд https://www.culturepartnership.eu/upload/editor/2017/Policy%20Briefs/Abr-lv_C&C_photo_UA.pdf
5. Ніколаєва О. та ін. Креативні індустрії: вплив на розвиток економіки України <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/04/KSE-Trade-Kreativni-industriyi.pdf>
6. План для Ukraine Facility 2024 – 2027 <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf>
7. Постанова КМУ від 03 березня 2017 р. №179 «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року» <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>
8. Розпорядження КМУ від 27 грудня 2017 р. №1017-р «Про схвалення Експортної стратегії України (“дорожньої карти” стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-%D1%80#Text>
9. Сфера культури увійшла до плану програми Ukraine Facility – МКІП <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3789729-sfera-kulturi-uvijsla-do-planu-programi-ukraine-facility-mkip.html>
10. Федів Ю. Чому культура ніколи не на часі: Ukraine facility vs Ukraine perplexity. 30 жовтня 2023. Українська правда. <https://life.pravda.com.ua/columns/2023/10/30/257304/>.
11. Цілі сталого розвитку: завдання та індикатори. 27 вересня 2017, <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/tsili-staloho-rozvytku-zavdannya-ta-indykatory>

Артёмова Т. І.

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»,
д.е.н., доц., головний науковий співробітник
відділу економічної теорії

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОСИСТЕМИ МЕТАВСЕСВІТУ

Новітньою формою організації господарської діяльності постає *економіка метавсесвіту*. Метавсесвіт (від грецької *μετά* – «між, після, через» і слова *всесвіт*) є постійно діючим віртуальним простором, в якому користувачі можуть взаємодіяти один з одним і з цифровими об'єктами через свої аватари, за допомогою технологій віртуальної реальності. Взаємодія може відбуватися як за допомогою традиційних персональних комп'ютерів, так і з гарнітурами віртуальної та доповненої реальності. В уявленнях письменників-фантастів кінця ХХ ст. метавсесвіт поставав безмежним тривимірним цифровим світом, в якому користувачі, вбранні в